

Børkuvísa (*Potentilla erecta*)

Eftir E. A. Björk †

I. *Hvussu víða plantan veksur o. a.*

Tormentilla er en meget gemen urt her i disse lande; thi hvorsomhelst at man går udi skoven, på marken, på høje, på bjerge og på grønne urterige steder, der kommer den altid for fødderne.

Simon Paulli 1648⁵⁴.

Millum tær mongu gulu blómur í færoyska plantuheiminum er tormentilla (*Potentilla erecta*), *børkuvísa* ein teirra, ið ikki veksur so víða; men kortini hevur hon havt ikki so lítlan týðning.

Henda planta veksur so at siga um alla Europu, og í Asiu eystur undir Altai-fjöllini. Hon er eisini á Azorunum³⁴. Men í Íslandi veksur hon helst ikki. *Nicolai Mohr* (1786)⁴⁵ sigur, at hann hevur ikki rakt við hana, og vísir á, at plantufrøðingurin Johann Gerhard König, ið savnaði íslenskar plantur til bókina »Flora Danica« í árunum 1765—66, hevur heldur ikki rakt við hana, men Eggert Ólafsson tekur til í bók síni »Reise gennem Island«, ið kom út í 1772, at hon mundi vera har »skønt sjælden, på Sønderlandet.«

Í bók síni »Flóra Íslands« skrivar Stefán Stefánsson: »*P. erecta* er talin hafa fundizt í Eyvindardal og víðar á A (Bjarni Jónsson), en ekkert eintak er fyrir hendi, og ekki tókst að finna hana þar, þrátt fyrir nokkra leit 1944, svo að mjög er vafasamt, hvort hér er um innlenda tegund að ræða.«⁶⁷ *Ostenfeldt & Grøntved* nevna hana ikki at vaksa í Íslandi í bók síni um íslenska og færoyska floru frá 1934⁵², og sviin

Lagarberg ferir staðiliga fram (1947)³⁴, at borkuvísan veksur ikki í Íslandi. Tó hefur hon fingið íslenskt navn, *blóðrót*^{5 29}, ið samsvarar við svenska navnið *blodrot* og týska *Blutwurz*.

Borkuvísan veksur serstakliga í súrum, mókendum lendi. Hon veksur eins væl í mýrikendum mólendi, ið tornar nakað upp, sum summaríð líður, og á heiðum og í mójørð í skógum.⁷ Í Miðeuropu sæst hon oftast í bjarkaskógum — haðan kemur týska orðið *Birckewurz*³⁸ — men eisini í øðrum ljósum skógum, á eingjum og høgt til fjals^{19 30}. Á Harðangurvíddunum í Norgegi er hon at finna heilt niðan í 1250 metra hædd.

Í Føroyum er borkuvísan vanlig⁶². Hon »vokser på alle øerne, dog helst på bakker og fjeldsider« (*Landt*)³⁵. *Rasm. Rasmussen* nevnr hana millum tær plantur, sum vaksa í graslíðunum.⁶³ Best trívst hon í mólendi⁵², men veksur bæði í bø og haga, enntá rættiliga langt uppi við fjøll⁵¹. Rótin á borkuvísuni, ið veksur í haganum, nevnr *hagabark*, men rótin á teirri, sum veksur í bønum, eitur *heimabark*^{68 75}. Vit hava eisini orðið heiðarbark⁵⁰, ið helst man vera tað sama sum *hagabark*, men sum tó kann henda mest verður nýtt um rötina á teim plantum, sum vaksa uppi í lyngi⁶⁸.

Borkuvísan hevur bæði inni á meginlandi Europu og í Norðurlondum havt nógv at týða sum grøðiplanta, men í norðuratlantsøkinum hevur hon meir verið nýtt at barka við. Áðrenn meir verður nevnt um hetta, skal her fyrst verða givin ein lýsing av plantuni og ein frágreiðing um tey ymissu nøvnini, sum hon er ella hevur verið kend við.

II. Slektskapur og plantulýsing.

Menniskjan, sum er vísast av øllum, sigur, at borkuvísan er skyld við rósuna, og tað er háborin ætt.

Mikkjal á Ryggi 1924⁶⁶.

Borkuvísa, ið er fleirárgróður, er av muruslektini, ið telur umleið 300 sløg; av teimum vaksa 22 í Norðurlondum⁷, tó eru í Føroyum einans 3. Umframt borkuvísuna, sum á plantufrøðiligum máli eitur *borku-mura*, eru her bara *gása-mura*

(*Potentilla anserina*), ið er sera vanlig, og *gull-múra* (*P. Grantzii* el. *P. verna*), sum er ógvuliga rár; enn er hon bara funnin á Eiðiskolli.

Muruslektin er ein av teimum stívliga 100 slektunum í rósuættini (*Rosaceæ* — rósuættin), sum umframt rósurnar eisini hevur m. a. flestu frukttrøini umframt jarðber, hindber, rossaber o. aðr.

Børkuvísan er rættiliga lítil planta. Í Føroyum verður hon úr 6 cm upp í 20 cm⁵² 62, men aðrar staðir er hon úr 10 cm upp í 30 cm⁷. Óætlað er, um plantan hevur ikki verið størri í Føroyum fyrr. Ið hvussu er vórðu fruktir funnar í Vágshotni (1921) og í Skálavík (1948—49), ið vóru størri, enn fruktirnar av hesi plantu vanliga eru í Norðureuropu⁵⁹ nú á døgum.

Eisini blómurnar eru smáar, 13—16 mm⁷³. Krúnubløðini eru — sum áður sagt — gul á liti. Tey hava ein dimmari gulan mest at kalla safrangulan blett við grundina. Krúnubløðini eru longri enn bikarið, ið hevur bæði bikar- og hjábikarbløð. Krúna og bikar eru 4-deild, og av tí er børkuvísan lætt at kenna frá hinum murusløgnum, ið hava 5-deildar blómur. Viðhvørt finnast tó einstakar børkuvísur við 5-deildum blómum. Rostrup⁶⁴ hevur til dømis funnið fleiri tílíkar plantur við bygdina í Hovi. Blómur við trimum bløðum hendir seg eisini at finna.³⁴

Blómingartíðin er í Føroyum juni-juli⁶². Í árinum 1900 var tann fyrsta blómandi børkuvísan sædd 30. mai við Tórshavn, men í 1903 var tann fyrsta ikki at síggja fyrr enn 13. juni. Í 1906 blómaði børkuvísan fyrstu ferð 19. juni við Føgrulíðar Háskúla⁵¹. Í Danmørk verður blómingartíðin vanlig sөгd at vera juni—august⁷, og longri suður tú kemur, longri er blómingartíðin. Schweizarin *Leonhard Fuchs*¹⁹ flytur fram, at tær smáu børkuvísuplanturnar, ið eru ikki hægri enn einar 20 cm, blóma í mai, men tær størri koma seinri og blóma alt summarið. Í Eysturríki sigst blómingartíðin at vera frá mai til oktober³⁰.

Blómurnar sita á mjáum, upprættum leggjum frá blaðgripinum. Leggbløðini eru óstelkað og 3-fingrut, men tað tykist tó,

sum at tey eru 5-fingrut av tí, at tey niðast hava tvey stór akslabløð. Grundbløðini eru 3-5-fingrut við longum stelki. Leggirnir eru uppændir ella upprættir, klænir og nógv greindir. Teir vaksa úr einum trækendum jarðleggi, ið eitur *børka*. Hann er rættiliga stuttur, men reiðiliga tjúkkur. Viðhvørt skjýtur hann tvær ella tríggjar greinar. Uttan er hann dimm-brúnur, men innan er hann reyður og reiðiliga sevjumikil.

Jarðleggurin — rhizoma tormentillæ — hefur í sær, umframt eitt reytt litevni (børkuvísureytt), út ímóti 20 % av barkevni og loftfimum (eteriskum) oljum, gummi og stívilsi⁴⁰, og tað eru hesi evni, ið eru treytin fyri, at plantan er nýtilig sum heilivágur og at barka við.

III. Nøvn.

Tormentill würt von eltlichen auch rot Heylwurz und Birckwurz, derhalben dass die Wurzel rot und heylsam ist, und allermeyst in den Birckenwäldern gefunden würt, geheysen. Auf Griechisch würt diess Kraut Heptaphyllon, zu Latein Septifolii genennt.

Leonhard Fuchs 1543¹⁹.

Fyrndarnavnið á hesi plantu er á grikskum *heptaphyllon* og á latíni *septifolium*. Bæði hesi orð merkja »sjeýblað« sbr. týskt *Siebenfingerkraut*, men hetta er einki serstaka gott navn av tí, at bløðini, sum áður nevnt, eru 3-5-fingrut. *Lonicerus* (1582)³⁸ sigur tí eisini: »Es geht aber ungefähr mit den Blättern, wie auch mit Klee unter andern«; við hesum sipar hann til, at smæran hefur frá 3 til 7 bløð, og hendir seg fleiri.

Í miðöld var navnið *tormentil* tað vanlig, helst millum tað lærda fólk. Sambært *Dauzat*¹⁵ var tað franski læknin Henri de Hermondaville, ið fyrstur nýtti navnið, tað var í 1314. Hann var hovlækni hjá Filippi Vakra (1285—1314) og fór í 1306 undir at geva út stórverkið »Chirurgia et antidotarium« (Skurðfrøði og móteitur).

Danska navnið *tormentil* er gjørt burtur úr tí latínska *tormentum*, sum í roynd og veru merkir tað, ið snarast ella vindist, men eisini var nýtt sum navn á einum pínslutóli, og hað-

ani er orðið flutt í aðra merking, nevnliga ilska ella pína, sbr. enska *torment* og franska *tourment*. Tormentilla er mink-ingarorð av tormentum og merkir tí lítil pína. *Dauzat*¹⁵ heldur, at navnið tormentilla upprunaliga hevur staðið í sambandi við, at plantan fekk tannapínu at linna, sbr. her enska tiltakið »to be tormented with a toothache«.

Tormentilla-navnið hevði smátt og smátt vunnið so mikla útbreiðslu, at tað var heilt natúrligt, at *Carl von Linné* í grundleggjandi plantufrøðiligu skipan síni (*Species plantarum* — 1753) nýtti orðið og nevndi plantuna *Tormentilla erecta*. Samtíðarmaður Linnés, *Johan Anton Scopoli* gav henni annað navn, *Potentilla tormentilla*, sum, ið hvussu er í 20. øld, gjørdist tað vanliga navnið millum plantufrøðingar. *Rostrup*⁶⁴, nýtti tað, men *Svabo*⁶⁸ og *Landt*³⁵ nýttu navnið hjá Linné. Plantufrøðiliga navnið nú á døgum er *Potentilla erecta*, og tað var *Karl Wilhelm Dalla Torre* (1851—1928), sum fekk tað í nýtslu.

Slektarnavnið *Potentilla* er gjørt burtur úr *potens*, t. e. almektigur, kraftarmikil o. tíl. á sama hátt sum tormentilla av tormentum, og merkir tí »tann lítla kraftarmikla«, og verður her sipað til heiliráððseginleikarnar, ið eru bundnir aftur at fleiri av plantunum í hesi somu slekt.

Samsvarandi tí plantufrøðiliga navninum verður plantan nú á donskum nevnd *opret potentil*, men navnið *tormentil* má haldast at hava javnrætt við tað. Á enskum og fronskum verður plantan vanliga rópt *tormentille*, og tormentil-navnið verður eisini nógv nýtt í týskum máli. Men á svenskum og norskum máli má tað tó haldast at vera trokað burtur av teim meira hvønnndagsligu *blodrot* og *tepperot*.

Av hesum báðum er *blodrot* óivað tað víðast nýtta. Umframt í Norðurlondum er tað kent á enskum máli (*blood root*) og á týskum (*Blutwurz*). Tað týska navnið kann rekjast aftur til halgikvinnuna *Hildegard* (1098—1180), sum, umframt at profetera og fáa opinberingar, skrivaði eitt verk um gagnplantur og -djór. Í Danmørk gongur navnið aftur til *Simon Paulli* (1648)⁵⁴, ið var borin í heim í Norðurtýskalandi. Tey

samsvarandi donsku nœvnini *blodurt* og *lille blodurt* finna vit somuleiðis aftur í 1600-talinum. Svarandi til danska *blodurt* hava sviar *blödört*, sum gongur aftur til o.u. 1500. Onnur svensk nœvn eru *blodgräs* og *blodstilla*. Hetta seinna navnið bendir beinleiðis á, at plantan varð nýtt at tetta bløðingar við, men annars er tað óivað henda nýtsla plantunnar, ið er orsökkin til, at menn hava nevnt hana við samansetingini blóð-, tó at tað ikki kann skúgvast burtur, at tað er tann reyði liturin innan í plantuni, ið hefur ligið fremst í huga. Hetta kann sigast, ið hvussu er, um onnur nœvn, eitt nú *rødme*⁵⁴ á donskum, ið svarar saman við tað týska *rotwurz* og tað svenska *rödrot*³⁶.

Danska navnið *tæpperod* kemur einans fyrri í teimum skandinávisku málunum. Tað hefur samband við sagnorðið *tæppe* í merkingini loka aftur ella steðga og vísir til ta nýtslu, plantan hefur havt. Danska orðið *tæpperod* man vera lán úr norskkum, *tepperot*, sum m. a. er kunnugt frá *Pontoppidan* (1753)⁵⁷. Navnið *tæpperot* er eisini kent í svenskum máli, men verður oftast nýtt um *Heracleum Sphondyleum*, sum á donskum máli eitur *bjørneklo*.

Onnur nœvn, ið hava samband við nýtslu plantunnar sum heilivágur, eru t. d. tað danska *figenurt*, smb. týska *Feigwurz*, ið kanska hefur samband við nýtsluna móti gylliniæðr, av tí, at orðið »figen« (»figenbyld«) í eldri donskum máli varð nýtt í hesari merking, men navnið kann eisini vera skylt við tey ymisku blóð-nœvnini, vegna tess, at týska *Feig(e)* merkir blóð-lívsýki³⁶. *Pontoppidan* (1753)⁵⁷ og *Strøm* (1762)⁷⁰ nýta báðir orðið *mundskålerod*, ið bendir á, at børkuvísa hefur verið nýtt fyrri rovuloysi í munninum (serstakliga hjá børnum). Navnið er uppskrivað í »Den danske farmakopé«, frá 1772. Skylt við hetta er navnið »*kenasrod*«, ið vísir á, at rótin hefur verið tugd fyrri at linna um tannapínu³⁶.

Eftir vakstrarstaðnum hefur børkuvísan á donskum fingið nœvn sum *hedenød*, *hedeøje*, *hedeløg* og *hedeagern*³⁶.

Einki av hesum nœvnum — og her kundu verið nevnd mong onnur — eru kend í Føroyum. Her eitur plantan, sum áður

nevnt, *børkuvísa* ella bara *bark*. Tað hevur samband við, at hon her hevur verið nýtt serstakliga til at barka við, og sagnorðið *at barka* hevur verið felags fyri Norðurlond. Í Hetlandi eitur børkuvísan av somu orsök bara *bark*. Hetta verður tó mest nýtt um jarðleggin. Blómur og bløð eita *barklav*²⁵. Á meginlandinum í Europu og í Skandinaviu er bark afturímóti heilt ókent, tá ið talan er um tormentilla.

IV. *Plantan sum heilivágur.*

Tormentilwasser Morgens und Abends, jedesmal drey Loth getrucken, ist gut für allehand Geschwer im Menschen.

Adam Lonicerus 1582.³⁸

Sum læknaurt hevur børkuvísan verið nýtt heilt aftur til dagar Hippokratesar (uml. 460—377 f. f. Kr.). Týdningur hennara sum heilivágur liggur í barkevninum, sum hon hevur nógv av í jarðlegginum. Turkaði leggurin, sum verður nýttur í læknafrøðini (rhizoma tormentillæ) hevur í sær 35 % av barkevni, og tað er tað, ið treytar, at hann kann verða nýttur til at fáa vevnað at taka seg saman og móti lívsýki. Av rhizoma tormentillæ varð framleiddur avkókaður løgur, ið givin varð fólki móti lívsýki (enteritis og colitis), og apotekini framleiddu eisini tinctura tormentillae, ið, tá ið tað var loyst upp í vatni, varð nýtt móti bruna í tannkjøtinum (gingivitis) og í slímhinnuni í munnholuni (stromatitis)¹.

Tílíkt verður jarðleggurin av børkuvísuni ikki nýttur til longur, men nú nýta teir aðrar plantur, sum hava meiri í sær av barksýru, serstakliga tær báðar, sum á donskum máli eita *galæble* og *ratanjerod*.

Aftur at tí her nevnda læknaliga virknað, ið børkuvísu-jarðleggurin hevði, hildu tey gomlu, at hann hevði mangar aðrar virknaðir, sum serstakliga vóru grundaðir á ta sonevndu signaturlæruna. Hon sigur í stuttum, at Gud í vísdómi sínum hevði givið øllum plantum hvørjari sítt eyðkenni, ið vísti, hvussu hon skuldi nýtast sum heilivágur. Á henda hátt vísti reyði jarðleggurin á børkuvísuni skilliga, at hon kundi verða

nýtt til at kalla allar bløðingar. Sum tað skilst av hesum, var nakað í tí, tey søgdu, teir gomlu høvundarnir fóru víðari enn til ta veruligu medisinsku ávirkan børkuvísunnar, teir fóru longri, enn signaturlæran kundi hugsast at heimila teimum. Tað var næstan ikki tann sjúkdómur, eftir uppfatan teirra, ið henda planta kundi ikki grøða. Schweizerin *Adam Lonicerus* tekur soleiðis til í bók síni »Kreuterbuch«, sum kom út í 1582³⁸ (týtt úr týskum): »... Við at taka inn sevju úr hesum grøna jarðleggi og plantuni, verjir hon ímóti eitri og rekur við sveittanum sóttina út úr likaminum... Hesin drykkur opnar og lekir eisini livur og lungu, týnir sjúkdóm í gallinum, tettir lívsýki... Um onkur fær skjálvta og veit ikki, hvat ið bagir, so eigur hann at fáa sær eitt kvint = 5 gr. av børkupulvuri og drekka tað aftur við víni og leggja seg at sveitta, so verður hann frískur aftur. Tann, ið hevur blóð í landinum, eigur at berja jarðleggin og drekka hann úti í víni. Tað hjálpir.

Jarðleggurin er góður móti eini og hvørjari eitran, tá ið hann verður mjølvaður sundur og drukkin í víni... Um sevjan verður blandað upp í te av kollutari baldursbrá (kamillethe) og síðan lögð á staðið, har giktin virkir, linnar pínan...

Tá ið plantan og jarðleggurin verða mjølvað og kókað í ediki og síðan lögð í runnar og svullir aftan fyri oyrað ella aðrar staðir, lekjast teir skjótt við at hol kemur á teir... Allir lutir innan í kroppinum styrkna av hesum jarðleggi...

Børkuvísan er eisini frálík at fáa nasablóð at tætna, er góð fyri sár, og er eisini avbæra góð hjá konufólkum, sum fáa alt ov ramliga bløðing...«

Síðan gevur Lonicerus eina uppskrift um børkuvísvatn, ið verður framleitt á tann hátt, at planta og jarðleggur »við øllum sum er«, verða bard, morlað og ristarsnerkt í døgnum millum 15. aug. og 8. sept., hesar dagar sum á donskum máli eita »Vor-Frue-Dage«. Um 4 lodd av hesum mjølvi verða loyst upp í vatni og síðan drukkin á fastandi hjarta, er tað frálíkt móti »øllum eitri, móti drepsótt og skaðluft,« men enn gagnligari er at drekka børkuvatn bæði morgun og kvøld. Um hetta skrivur Lonicerus:

»Børkuvatn, sum er drukkið bæði morgun og kvöld, hvørja ferð 3 lodd, er frálíkt móti øllum menniskjansligum sjúkdómum, er tettandi, serstakliga fyri blóð í landinum. Børkuvatnið mennir kroppin, um tað verður drukkið, sum omanfyri tilskilað, tað styrkir heila, hjarta, maga, livur, milt og alla bringuna, møguliga blandað upp í vín. Vatnið er gott móti allari hitasótt, um tað verður drukkið, sum omanfyri nevnt, tað mennir teg og ger teg sterkari, tá ið tú hevur verið sjúkur leingi. Vatnið er gott fyri sár, tá ið tey verða vaskað í tí, ella tað verður drukkið. Eisini er tað gott fyri allar eygnasjúkur. Tað reinskar andlitið, tá ið tað verður smurt uppá hvørt kvöld. Vatnið lekir fistlar, eisini krabbaknyklar, um teir ofta verða vaskaðir við tí og klæði verður lagt omaná.«

Í eini aðrari »Kräuterbuch« úr somu øld, sum læknin *Leonhard Fuchs* (1543) úr Rínlandinum hevur skrivað, verður børkuvísan eisini lovfrið sum frálík øðrum plantum.¹⁹ (týtt úr týskum):

»Jarðleggurin av børkuvísuni er gagnligur fyri øll sár vegna tess, at hann grøðir tey innanfrá, tá ið hann morlaður verður rendur í vatn ella vín og drukkin, uttanfrá, um sárini verða tváað við honum og mjølvið stroytt í tey.

Verða plantan ella jarðleggurin turkað og morlað og síðan drukkin í sevju av gøtubrá, fáa tey blóð at hvørva úr landinum. Hetta, blandað við eggjahvíta og rørt saman, so at tað verður deiggj, er frálíkt at taka inn úr neðra ella úr erva, ballað inn í ein leirbøkil ella bakað á einum heitum tigulsteini sum lítil køka. Mjølvið ella sevja úr bløðunum heilir gamlar svullir, um tað verður koyrt á ella dniðið niðuri....

Jarðleggurin er góður móti alskyns eitri og drepsótt. Hann grøðir blóðsótt (dysenteri) og er blóðtettandi....«

Danski læknin *Henrik Smith* (uml. 1495—1563) førir fram í bók síni, sum kom út í 1557 undir navninum »En Skøn Lystig Ny Urtegaard«, at sevja úr teirri grønu plantuni og jarðlegg-inum »uddriver alle skadelige stoffer med sveden«, og *Simon Paulli* skrivur í bók síni »Flora Danica« eina knappa øld seinni (1648)⁵⁴:

»Og hvor der er nogen bartskeer, som jo kender denne urts rødder, og som jo ved, hvad fornem kraft de have til at læge og hele, item at stille blodet: Hvoraf det sker, at den ofte udi vund-dræk og plastre kommer. Ellers bruge medici også såre meget pulveret af tormentillæ-urt imod pest og forgift, og særdeles imod blodsot.«

Henrik Smith og Simon Paulli styðja seg í høvuðsheitum á eldri europeiskar høvundar, men *Johan Lange*³⁷ heldur, at

børkuvísa hefur verið kend í Norðurlöndum sum læknaurt langt aftur í tíðina vegna tess, at nýtsla hennara fyrri lívsýki ætlast at byggja á siðvenju longu undan miðöldini, smb. oman-fyrri um danska navnið *tepperod*.

Á jútsku heiðunum vórðu jarðleggirnir rivnir fyrri jóansøku og teir vórðu so skróvturkaðir á einum húsaveggi, og síðan varð kókað av teimum, og tað segðist at vera frálíkt fyrri gikt.²⁰

Viðvíkjandi Noregi nevnir *Strøm* (1762)⁷⁰ aðrar læknaligar nýtslur av plantuni:

»Af bønderne kaldes den mundskoll-rod, fordi man bruger dens rod at tygge på for mund-skolle d. v. s. hudløs mund. Nogle bønder pleje at koge dens rod i øl og således at tage det ind mod blodgang, hvorfor den og kaldes blod-rod.«

*Pontoppidan*⁵⁷, ið skrivaði norsku náttúrusøgu sína nøkur ár undan lýsing Strøms av Sundmøre, nevnir einki um lækna-ligu nýtslu børkuvísunnar, men nevnir tey bæði norsku nøvn-ini *tepperod* og *mundskaalerod*, ið hava samband við nýtslu plantunnar móti lívsýki og roðuloysi í munnum. Sum vænt-andi kundi verið, nevnir hvørgin av hesum báðum prestum (*Strøm* og *Pontoppidan*) eina triðja nýtslu, ið plantan hevði, eisini í Noregi, nevnliga at forða fyrri at kvinna barnaðist, ein nýtsla, ið var í stríð við læru *Lonicerasar* um børkuvísu sum forðandi fyrri ov sterkum tíðum. Nýtsla plantunnar sum meðal móti gitnaði er tvørturímóti bygd á ta uppfatan, at hon kundi elva tíðunum at koma. Men norska uppfatanin hóskar við hesar upplýsingar úr eini lækna-bók, sum kom út í Mähren⁴⁷ seint í miðöld:

»Hvis en jomfru ikki har sin månedlige renselse, så skal hun brænde et stykke af en mandsskjorte til pulver, blande det med lige dele pulver af blodrod og tagløg samt olie af den hvide lilje og spise dette.«

Í *Føroyum* tykist nýtsla børkuvísunnar sum læknaurt at hava verið heldur avmarkað. Vit kenna tó gomlu norður-lendsku nýtslu hennara fyrri lívsýki. *R. K. Rasmussen*⁶⁵ nevnir, at jarðleggurinn skal verða skorin í molar, bardur og kókaður í einum pegli av mjólk í 4—5 minuttir, og hesin lögur verður

tikin inn fyri at tetta. At vísa seg er nýtsla børkuvísunnar sum hostalinnandi heilivágur serføroyskt fyrbrigdi. Har nýttu tey barkløg, men vanligu varð hann blandaður upp í cognac við sukri í. So nevnir R. K. Rasmussen, at tá ið møði kom á fólk, eitt nú tá ið tey vóru burtur í torvi, so tugdu tey jarðleggin, men *Maria Skylv Hansen* sigur, at her — eins og í Noregi — varð jarðleggurinn nýttur fyri munnilsku, og í frásøgn síni »Teir átta svanirnir«²¹ letur hon eina gentu ríva sær eina bøрку, »tí hon var so sár innan í munninum og vildi tí tryggja fyrstu børkuna«.

V. Frátak um barking.

Síðan gjørdi Harrin Gud Ádami og konu skinnbúnar og læt tey í teir.

1. Mósebók 3,21*)

Tey fyrstu klæði, menniskjan fekk sær, hava ivaleyst verið djóraskinn, men skinnið kann ikki nýtast, sum tað er, flett beint av dýrinum. Tað rotnar í vátveðri, og skorpnar, tá ið sólin sær. Ið hvussu er, má innsíðan reinsast, so at bitar av kjøti og bindivevnaði hanga ikki eftir, men er tað bara skavað reint, er haldgóðskan avmarkað. Tí er tað fyrndargamalt at viðgera skinnini við einumhvørjum feitum evni, og harvið fæst skinnið mjúkt og bleytt, men ikki serliga sterkt. Tað er hetta slag av barking, ið lýst verður í Ilionskvæði (XVII, 390-94),**) ein mynd av, hvussu grikkar og troar stríddust um líkið av Patrokles: »Sum tá ið bóndi húskøllum sínum velduga tarvs-húð gevur at toyggja, hon feittgingin er, við henni í hendi fara teir og hana toyggja og strekkja í allar ættir, tornar hon tá, hin slipaða húð, feittslintrurnar hvørva, meðan teir toyggjandi standa og strekkja hana í allar ættir.«

Ein annar háttur at barka uppá er hvítgarving. Tá verða skinnini lögð í salt- ella alúnløg. Eisini hetta háttalagið er kent heilt aftur í latínsk-griksku fornøldina. Bók Cæsars um Galla-

*) Biblíá, Keyppannahavn 1961.

**) Homeros: Ilionskvæðið: J. H. O. Djurhuus týddi. Tórshavn 1967

kríggið (III, 13)*) nevnir »alutæ tenuiter confecta«, t. e. tunt tilgjört skinn viðgjört við alúni. Leðursnøklar, úr bronsuöldini, sum funnir eru í Slesvig-Holstein, benda á, at teir har hava hvítgarvað við leirjarðarsøltum⁴⁶. Hvítgarvað leður er bleytt og hópin sterkt, men tað tolir lítið av ymissum ávirkanum, serstakliga langari ávirkan av vatni.

Triði høvuðshátturin er at garva við plantubarkingarevni, og av tí at hesi evni eru mest at finna í barkinum á ymissum trøum, er tað serliga hesin garvingarháttur, sum nýttur hevur verið, og tað eru hesi viðurskifti, sum eru orsök til hitt felags norrøna orðið: *at barka*. Á gamla keltiska økinum nýta teir annað orð: *tan* (enskt) ella *tanner* (franskt), ið hildið verður at koma av keltiska orðinum fyri eikitræ⁴⁶. Orðið *garva*, ið er komið upp í norrøn mál úr týskum, er afturímóti av sama uppruna sum orðið »gera«.

Tá ið ensku og fronsku orðini fyri at barka eru avleidd av keltiska orðinum fyri eik, kemst tað av, at eikin hevur havt stóran týdning sum barkingarevni. Tað var ikki bara børkurin, ið nýttur varð, heldur eisini galleplini og sjálv fruktin av eikitrænum (akarnið). Eikigallarnir (galleplini) vórðu soleiðis nýttir til barkingar í gamla Róm³³ og í Bábylon³. Í gamla Egyptalandi var tó barkingarlúturin gjørdur av akasiubjølgu³. Akasiubørkurin er góður at barka við, og søgnin sigur, at her á landi er funnin rekaviður av akasiutræ, og at tað varð nýtt til barkingar^{12 13}.

og í Bábylon³. Í gamla Egyptalandi var tó barkingarlúturin gjørdur av akasiubjølgu³. Akasiubørkurin er góður at barka við, og søgnin sigur, at her á landi er funnin rekaviður av akasiutræ, og at tað varð nýtt til barkingar^{12 13}.

Nú ið barkingarkynstrið var kent í Egyptalandi eins væl og í Bábylon, er tað ikki so lægið, at vit eisini í Gamla Testamenti fleiri ferðir hoyra leður og leðurlutir nevnd, hygg t. d. 3. Mós. 13,48 & 15,17 og 2. Kong. 1,8, har nevnt verður, at Elias profetur hevði leðurbelti.

*) Caesar, G. I.: *Kriget i Gallien*. Orig.s text med svensk tolkn. jämte inl. o. anm. av Å. Fridh. Stockholm 1903.

Sum omanfyri nevnt verður feittbarking lýst í Ilionskvæði. Her hóma vit eisini, at barking longu á dögum Homers varð roknað sum handverk. Tað sigst nevnliga, at Ajax hevði latið skjöldur sín, ið var úr málm og sjevføldum skinni, gera hjá »Tykios, hann var bestur av monnum at hagreidda leður, hann búiði í Hyle« (VII, 220—22)*). Úr øðrum keldum vita vit, at í grikska ríkinum Megaris (millum Athen og Korinth) var tíðliga í tíðini ein blómandi barkingaríðnaður, og sambært grikskari mannasøgn, sigst ein maður úr Megaris, Nikias³² at navni, at hava uppfundið barkingarkynstrið.

Barkingarkynstrið var kent ikki einans í londunum við Miðjarðarhavið, men eisini í Norðurlondum. Úr eldru bronsuöld Danmarkar (o. u. 1300—1100 f. Kr.) eru menn komnir fram á ymissar leðurlutir, m. a. sandalur og taskur⁶, og fara vit heilt fram til víkingatíðina, vita vit frá norskum fundum (Osebergskipið) um sera væl gjørdar leðurskógvar við sóla⁴⁹.

Tí er neyvan ivi um, at landnámsmenninir, hava dugað at barka, og í teirri tíðini, tá ið Ísland var frælst ríki, hoyra vit eisini um *sútarabúðir* á Altingi, og hetta sýnir, at barkarar ella skósmiðir høvdu yrki sítt har³¹. *Sútari* merkir í veruleikanum skósmiður (lat. sutor), men skósmiðirnir barkaðu sjálvir alla miðöldina tað leður, teir nýttu.

Fornfrøðiligu leðurfundirnir í Føroyum eru snartaldir; tó er í Fuglafirði funnin ein leðursnøkil (27 cm × 7 cm), sum ætlandi er frá okkurt um ár 1000¹¹. Frá somu tíð — ella líka skjótt heldur yngri (o. u. 1000—o. u. 1350) — eru leivdir við leðursóla funnar í Kvívík¹⁰.

Kann vera, at hesir leðurlutirnir eru innfluttir, men møguleikin fyri tí tykist ikki vera serliga stórur. Leðrið, serstakliga sólaleðrið, er neyvan framleitt á annan hátt enn við reyðbarking, t. e. við plantubarkingarevnum. Um vit siga, at leðrið er framleitt í Føroyum, so eru líkindi til, at tað er gjørt við børkuvísusjarðleggi. Hvussu og nær hesin barkingarháttur er komin til Føroya, verður kannað niðanfryri.

*) Ilionskvæði.

Fyrst skal verða nevnt, hvørjir aðrir barkingarmöguleikar, ið verið hava hjá føroyingum:

Tó at Føroyar hava ongantíð verið skógland, so hevur tó ikki verið reiðiliga sørt fyri viðavøkstur — ella kjarrvøkstur — tá ið landnámsmenninir komu, men hesin ílendi viðavøkstur er helst horvin heilt stutt eftir landnámið, so sum seinastu kanningarnar í Tjørnuvík sýna.²⁷ Træið man helst hava verið nýtt til at brenna, men væl kann sjálvandi tað vera, at teir nýttu bøk og við, ið var nýtiligur, at barka við. Hetta tilfar hevur tó í øllum førum skjótt verið uppi, og viður og børkur fekst ikki eftir tað, uttan so, at hann varð fluttur inn ella fingin av rekaviði.

Børkur av rekaviði verður nevndur *spónbark*. Svabo skrivar um hetta⁶⁸:

»På sine steder garver man til daglig brug, når andet bark ej kan have, med speun-bark o: en rødagtig bark af træ, uden tvivl gran, der findes opdreven af søen. Man karver det småt, koger det en stund i vand, og når det kun er vel lunken, kommes skindet deri og bliver liggende til næste dag. Når barken er rød, får vel skindet en rød farve, som dog sortner, når skindet tørres.«

N. *Wintber* førir fram nakað tað sama⁷⁵. Aðrir siga, at spónbark var helst børkur av eik og furu, og at hann kundi vera hálván til trífjórðings tamma tjúkkur⁵⁰.

Viðvíkjandi innfluttum barkingarevnum er óvist, hvørt slík hava verið nýtt áður í fyrndini. Føroyingar hava vissuliga flutt inn *nævur* (bøk av bjørk) at leggja undir flagið á húsa-tekjum, og nævur er eisini nýtilig at barka við, men um tann innflutta nævurin hevur verið nýtt til hetta, man vera ivasamt, hóast innflutningstølini⁶⁹ benda á hetta. Í gomlum hagtølum (til 1910) er ein innflutningsupphædd, ið ber navnið »bark til garveribrug«. Tey elstu tølini eru miðaltøl fyri árinum 1735—39, og í hesum árum var miðalinnflutningurin 6.660 kg av »bark til garveribrug« um árið. Tey seinnu tølini nerta við hvørt einstakt av niðanfyri nevndu árum:

1750:	5.400 kg	1890:	15.362 kg
1760:	3.600 kg	1900:	17.174 kg
1770:	6.300 kg	1910:	17.700 kg
1860:	950 kg		

Hagtølini sýna einans innflutningin úr Danmørk. Hetta er ikki so týðningarmikið fyrri einahandilstíðina, men fyrri tíðina eftir 1856, var móguligt at flyta inn úr øðrum londum, uttan at hetta sæst av hagtølunum. Sera lága talið í 1860 hefur helst orsök sína í tí, at meginparturin av innflutninginum hetta ár kom úr øðrum londum enn Danmørk. Tí er helst neyðugt at halda seg til tøluni frá 18. øld, men tað tykist at vera ein mismunur millum hesi tøl og skinnatalið.

Sambært *Mariu Skylv Hansen*²¹ kravdist fjórðingspund av »útlendskum barki« til eitt roð. Hvørt kilo skuldi sostatt verið nóg mikið til at barka 8 roð við, og barknøgdirnar, sum innfluttar vóru í 18. øld, skuldu so verið nóg miklar til tess at barka í minsta lagi 28.800 og í mesta lagi 53.280 roð, men skurðseyðatalið eitt miðal gott ár var sambært *Svabo* 36.000 skurðseyðir, og um enn vit hava í huga, at tey barkaðu annað enn bara roð, so tykjast tær innfluttu barknøgdirnar ikki at hava verið í rímiligan mun til tørvin á barkingarevnum, so ein fær illgruna um, at tað, sum í hagtølunum stendur undir »bark til garveribrug« í veruleikanum heilt ella lutvíst er »nævur«. Hesin illgruni tekur til, tá ið vit í hagtølunum fyrri 1915 og 1916, tá ið innflutt barkingarevni eru ikki greind, síggja, at teir hava sett »bark« undir trævørum.

At vit í nýggjari tíð hava flutt inn barkingarevni, er tó ivaleyst. Vit hava upplýsingar um, at til tess at barka *húðarskógvar* varð katechu nýtt og til *rotuskógvar* varð nýtt gambier⁵⁰. Katechu er eitt felags heiti fyrri ymis turr barkingarevni, harímillum cutch, ið fæst av trænum *Acacia cathecu*, og tað var serstakliga cutch, ið nýtt varð til húðarskógvar. Gambier ella gambir (onkuntíð nevnt hvítt ella gult katechu) er barkingarúrdráttur, ið fæst úr teimum vesturindisku runnum *Uncaria* gambier og *U. acida*. Hann verður nýttur til tess at barka yvirleður ella betri sløg av leðri við.

Í fyrra heimsbardaga varð eitt slag av te, sum hevði so ógvuliga stór bløð, nýtt til *rotuskógvabark*. Tað var at kalla ikki drekkandi, so hetta var tað einasta, ið tað var nýtandi til.¹⁸ Annars helt børkuvísuþarking sær longur viðvíkjandi rotuskóm²⁷.

»Handilsbark« varð onkuntíð blandað upp í blástein (koparvitriol), og tað hendi seg eisini, at blásteinur varð nýttur einsamallur²⁸. Blásteinur setti ein grønan lit á húðina, men tað dámdi ikki øllum. Summi søgdu, tað var ótrivaligt at barka við blásteini bara. Tað rætta var fyrst at barka við barki og síðan, tá ið skógvarnir høvdu verið nýttir eitt skifti, við blásteini¹⁰.

Í norsku býarlóg Magnusar Lagarbøtara^{*)} eru á einum tveimum støðum (III—8 og VI—8) nevndir *skinnarar*, t. e. handverkarar, ið gera húðir og skinn til. Navnið *Skinnaarsker* á hólminum við Tinganes í Tórshavn kundi bent á, at slíkir handverkarar hava eisini verið í Føroyum, men gjølligar upplýsingar um hetta hava vit ikki fyri hond. Ikki fyrr enn frá tíðini millum heimsbardagarnar báðar eru í roynd og veru upplýsingar um, at þarking hevur verið ein vinnugrein í Føroyum; tá kom sum tað fyrsta, eitt lítið þarkingarvirki í Seyrvági, har teir barkaðu nakað av roðum³⁹.

VI. *Þarking við børkuvísuþarðleggi.*

Den urt tormentilla vokser dér overflødig, så at de dermed barke deres huder eller læder, fordi de have ikke bark af træ, og det bliver godt leder, som så barks.

Clausen Friis 1632⁸.

Tann þarkingarháttur, ið sum nevnt vanliga varð nýttur her á landi, er ikki ókendur aðrar staðir, hóast tey flestar staðir í Europu hava nýtt onnur þarkingarevni til reyðþarkingar, serstakliga bork av ymsum trøum.

*) Norges gamle Love indtil 1387. Udgivne af R. Keyse og P. A. Munch. 2. bind. Christiania 1848, pag. 179: II. Den nyere By-lov eller Bjærkø-Ret, udgiven af Kong Magnus Håkonsson.

Jarðleggurin av børkuvísu hefur verið nýttur at barka við á teim jútsku heiðunum²³ og hjá lapplendingum³⁴, men okkum nýtist ikki at fara so langt burtur til tess at finna dømi um, at plantan hefur verið nýtt sum barkingarevni. *Samuel Hibbert*²² flytur fram í frásøgn síni um Hetland, sum kom út í 1822:

»The skins of the Shetland sheep are in requisition for the purpose of affording the fishermen a sort of surtout, that covers his common dress. The *tormentilla erecta* has been long used in the proces of tanning.«

Nakað tað sama skrivar *Robert Cowie* 50 ár seinni⁹:

»The skins of these sheep are either dried with the wool adhering, and used as mats, or tanned with a negative plant *Tormentilla Officinalis*, and made into waterproof clothes, for the men at the fishing, and the women, when engaged in their more severe labours in the fields.«

Hvørgin av hesum høvundum nevnið tað hetlenska navnið á plantuni, ið er tað sama sum á føroyskum, nevnliga *bark* ella *barklav*. Tað fyrra verður helst nýtt um jarðleggjin, »som tidligere almindelig benyttedes til barkning av skind og huder (til søklæder, sko)«, men barklav er navn fyri bløð og blómur, tann partin av plantuni, ið er omanjarðar. Hetlendingar gjørdur eisini mun á *eartbark* og *hill-bark*, sum svara til tey føroysku *heimabark* og *hagabark*. Amboðið, sum nýtt varð at ríva bark við varð kallað *barkeklepp* ella onkuntíð *berki-* (el. *birkikepp* (el. *-klepp*), smb. før. *barksneis*²⁵. Í Hetlandi eru mong staðanøvn, ið stava frá plantunavninum *bark* í merkingini børkuvísa²⁴. Hesi staðanøvn ganga aftur um alt Hetland og sýna, hvussu stóran týðning børkuvísan hefur havt hjá hetlendingum. So seint sum í 1930, tá ið sviin *Ragnar Jirlov*²⁶ ferðaðist í Hetlandi, nýttu teir jarðleggjin av børkuvísuni at barka við, men tá varð eisini nýtt alún, soda og kálk.

Eisini á teirri lítlu oynni *St. Kilda*, vestan fyri Suðuroyar, varð jarðleggurin av børkuvísu nýttur til barkingar. *Martin Martin*⁴¹ nevnið hetta stutt í ferðarfrásøgn síni, sum kom í 1698: »their leather is dressed with the roots of tormentil«.

Yvirhøvur var barking við jarðleggi av børkuvísu vanlig, ikki bara í Hetlandi og á *St. Kilda*, men eisini í Orknoyum,

Suðuroyum og Írlandi, og tað man eingin ivi vera um, at tað er haðani, barkingarhátturin kom til Føroya^{43 44}. Norðmenninir, ið nómu hesi lond, hava lært háttin av keltiska heima-fólkinum, og við tað at føroyska landnámið helst fyri ein part er komið haðani, eru tað hesir landnámsmenn, og kanska helst keltisku trælirnar, sum teir høvdu við, sum hava havt við sær til Føroya kunnleikan um henda barkingarhátt. At hesin barkingarháttur hevur verið nýttur tíðliga í tíðini, prógvar kanska ein steinur, 182 mm langur, 75 mm breiður og 70 mm tjúkkur, sum funnin varð í einum aldagomlum búplássi í Seyrvági. Eftir skapi og stødd *kundi* hesin steinur verið ein *barksteinur*, t. e. ein steinur, sum verður nýttur at berja bark við¹⁴.

Fyrstu ferð, barking við jarðleggi av børkuvísu verður nevnd í bókmentum um Føroyar, er hjá *Clausen Friis*⁸, sum styðjar frágreiðing sína um føroysk viðurskifti við upplýsingum frá 1592. Tí næst verður hesin barkingarháttur nevndur hjá *Lauritsen Wolf* (1651)⁷⁷, *Tarnovius*⁷¹ og *Debes*¹⁶, men eingin av hesum høvundum gevur nakra frágreiðing um mannagongdina. Ein slík frágreiðing kemur ikki fyrr enn hjá Svabo⁶⁸ og Landt³⁵. Av nýggjari høvundum hava serstakliga *Jóannes Patursson*⁵³, *R. Rasmussen*⁶⁰, *Sverri Dahl*^{10 12 13}, *Maria Skylv Hansen*²¹, *Sámal Johansen*²⁸ og sviin *Ragnar Jirlow*²⁶ tikist við at lýsa, hvussu barkað verður við børkuvísu jarðleggi. Frágreiðingin niðanfyri er grundað á hesar høvundar og á upplýsingar úr tí mikla orðasavni á Fróðskaparsetri Føroya í Tórshavn⁵⁰.

Tað vanligi orðið fyri at sanki hesar jarðleggir av børkuvísu er at *ríva bark*, smb. t. d. hagalógina frá 28. 2. 1866 § 57. Máliskan kemur av, at jarðleggurin varð rivin úr jørðini. Best var at ríva bark har, ið børkuvísan vaks saman við mosa. Mosin varð rivin omanav, og tá bar væl til at taka jarðleggin, sum stóð upp úr moldini. Tá ið leggirnir kundu fáast soleiðis, var vanligt at hava á orði, at har »*var gott riv*«. Hesin háttur varð helst nýttur um veturin, tá ið tátt var⁶⁰.

Tá ið jarðleggirnir ikki fingust soleiðis, varð ein *barkesneis* stungin inn undir plantuna, og síðan varð hon rivin leys.

Hesin háttur verður tíðum nevndur at *grava bark*, ein málíska, sum longu varð nýtt hjá *Clausen Friis*⁸:

»En pige eller dreng bør at grave $\frac{1}{2}$ tønde tormentilla en dag«.

Hóast her verður sagt, at tað vóru bæði konufólk og mannfólk, ið gjørdu hetta arbeiðið, so vóru tað tó í nýggjari tíð mest konufólkini, ið gjørdu hetta arbeiði.

Føroyska navnið *barksneis* svarar, sum omanfyri nevnt, til tað hetlenska *barklepp*; tað verður lýst soleiðis: »et til et træskaft fastgjort kroget stykke jern, ved hjælp af hvilket barkplanter tages op med rode²⁵«. Tann føroyska *barksneisin* tykist bara at hava verið ein træsneis¹².

Umframt *barksneisina* var eisini okkurt havt við at hava jarðleggirnar í. Tað kundi vera ein gamalur sokkur⁶⁶, ein roðhít ella ein neytabløðra. Við hvørt var eisini havdur ein barkstólpi.

Tá ið jarðleggirnir vóru komnir til hús, vórðu teir vaskaðir og skúraðir, onkuntíð við at gníggja teir móti gróti⁷⁴. Hetta varð ofta gjørt í einari á ella niðri í fjøruni. Tí næst vórðu teir lagdir á *barkhelluna*, ein hella har í nánd. Í Funningsfirði, sum er niðursetubygð, er ein á, ið eitur *Barkhelluá*. Annars er *Barkhella* reiðiliga vanligt staðanavn. Í Sandavági er *Barkhellan* navnið á helluni, ið gongur suður frá Matará⁵⁵. Her hevur so verið *barkhella* í fjøruni. Í Koltri høvdu báðir garðarnir heima í Húsi *barkhella* í felag á einari stórari hellu í einum áarfari húsanna millum⁵⁹. Í Kirkjubø vaskaðu tey barkið í ánni, men viðgjørdu tað annars á *barkhelluni* uppi á Kletti⁵³. Í Haldórsvík høvdu tey *barkhella* í niðara parti av Klufotá, ið rennur oman gjøgnum bygdina²⁸.

Í *barkhelluni* vóru oftast ein ella fleiri kullur, *barkkullur*. Í Haldórsvík var vanligt, at hvørt hús hevði sínar vissu *barkkullur*, ið ofta vóru rættiliga djúpar²⁸. Í *barkkulluni* vórðu jarðleggirnir bardir við barksteinum, ið var avlangur og rundur. Hetta verður rópt at *berja bark*, onkuntíð at *banga bark*⁵⁰. Í sambandi við fyrr nevndu málisku varð *barkkullan* onkuntíð rópt *berjingarhol*⁵⁰. At *berja bark* var altíð konufólka-

arbeiði. Teir bardu leggirnir vórðu stundum goymdir í einum *barkstampi*, t. e. eitt flátt kar. Hesin barkstampur stóð á bóndagarðinum í Kirkjubø aftan fyri roykstovudyrnar⁵³.

Tá ið leggirnir so skuldu nýtast til barkingar, vóru fleiri ymissir hættir at nýta. Tey kundu *barka í turrum*. Tað er hesin háttur, sum verður umtalaður hjá *Svabo*⁶⁸ og *Landt*³⁵. Sambært hesum høvundum, verður tað barda barkið blandað upp í vatn, so tað verður ein greytur, sum verður rýddur upp á hárramuna á roðnum (haðani hárinu frammanundan eru fingin burtur), skinnið verður so lagt saman (ferfaldað) og síðan lagt burtur einar 2—3 dagar. Hesin háttur verður eisini lýstur í bókini hjá *Sámali Johansen*²⁸. Hann sigur frá, at vatn og nakað av salti varð blandað uppí, meðan leggirnir vórðu bardir niðri í barkkulluni. Tann greyt, ið hetta gjørdist til, smurdu tey upp á skinnið, ið varð lagt saman og fekk frið einar 2—3 dagar. Síðan varð tað gamla barkið skolað burtur av og nýtt rýtt uppáftur, og skinnið varð aftur lagt burtur einar 2—3 dagar. Soleiðis gjørdur tey ferð eftir ferð, til barkingarevnið hevði sett nóg væl inn í skinnið, vanliga varð hetta gjørt 3 ferðir.

Soleiðis gjørdur tey í Haldórsvík vanliga og viðgjørdur skinnini 3 ferðir við barki, men eftir *Svabo* og *Landt* tykist tað at hava verið rárt, at skinnið hevur verið meir enn einaferð viðgjørt við barki. *Svabo*⁶⁸ skrivur:

»Omgangsmáden er den simpleste, vel kan tænkes: man knuser nemlig disse rødder med en sten, kommer vand dertil, og gnider denne grød ud på hårsiden af skindet, efter at hårene ere vel afragede, folder det sammen, så hår-siden vender mod hinanden, og bliver i denne tilstand liggende 2 á 3 dage.

Når man vil have en gul farve på skindet (roturo), smører man barken på 2 eller 3 gangen, og hvergang ligger da skindet dermed 2 eller 3 dage.

Man vasker og tørrer det imellem hver gang barken påsmøres. Når man vil barke på denne, rager man ikke hårene af, man lader skindet, befugtet, henligge en kort tid, da ulden løsnes.«

Meðan *Svabo* sigur, at endurrýðingin við barkingarevni einans kemur fyri, um tey vildu hava gulan lit, sigur *Landt*³⁵, at hetta verður gjørt við roð av feitum seyði, sum ikki tekur við barkingini fyrstu ferð.

Ein annar háttur var, at tey kókaðu jarðleggirnar í sjógv ella saltvatni og síðan lögdu roðini í henda barkløgin. *Williamson*⁷⁴ sigur soleiðis um henda háttin: »hot water was then pured over the powder, and the sheep-skin was stepped in the solution. When jellow (either light or dark, depending upon the length of time it was immersed) the skin was removed and dried, then stretched against a chair back.«

Sambært Jirlow²⁶ var tað ikki vatn, ið nýtt varð, men land:

»Barkgrøden kokas sedan med urin och skinet lägges i över natten. Denna behandling med urin og rot av potentilla kompletteras genom sträckning og gnugning av skinet.«

Eftir Svabo vórðu land og sjógvur nýtt, alt eftir sum tey vildu hava litin á roðnum at vera⁶⁴.

»Når man garve blegt, kommes søvand i barken, men for at få det rødgult, som anses for den smukkeste farve på skindet, kommer man urin deri.«

Landt sigur nakað tað sama³⁵:

»Når den knuste rod befugtes med sø-vand, bliver skindene ved garvningen bleggule, men bruges urin i stedet for søvand, bliver de mørkere.«

Annars sigur *Svabo*⁶⁸, at *heimabarkið* ger roðið ljósagult, men *hagabarkið* gevur ein reyðgulan lit, »og den, som vokser imellem lyng, allerrødest«. *Svabo* førir eisini fram, at roden af hømilia, som undertiden bruges mellem tormentillens, skal gøre skindet hvidgult«. Hetta verður eisini nevnt hjá *Mariu Skylv Hansen*²¹: »Hømiliurót upp í barkið ger roðini vøkur, halda tey, ið best dámar at tað ber á gult.«

Maria Skylv Hansen nevnir annars ein barkingarhátt, sum tykist at liggja ímillum tað at *barka í turrum* og at nýta *barkløg*. Hon skrivar²¹:

»Til løgin høvdu og hava tey enn sjógv, eina lúku av bardum barki ætlaðu tey út á hvørt roðið. Barkið skuldi kóka, til froðin fall niður.«

Eftir hesi heldur enn ikki stuttu lýsing tykist mannagongdin at hava verið, at fyrst varð barkið kókað í sjógv, til froðin hevði lagt seg, og at síðan varð tikið so mikið av tí barda barkinum, sum ein kundi hava í lúkuni, og hetta varð rýtt á roðið. Hesin háttur er eisini nevndur hjá *Jóannesi Paturssoni*⁵³,

sum stutt, men greitt, sigur: »Oftast varð tað kókaða barkið rutt út á roðini«.

Tann nøgd av jarðleggjum, sum sambært *Mariu Skylv Hansen* skuldi nýtast til hvørt roðið, samsvarar ætlandi við ein ella tveir dl, alt eftir hvussu stórar hendurnar eru, og um roki er á ella strokið mál, men tað er í øllum førum væl minni enn tann nøgd, ið *Landt*³⁵ gevur upp, tí hann sigur, at fjórðings-skeppa skuldi til hvørt roðið, og hetta er okkurt um 43,5 dl. *Clausen Friis*⁸ nevndi, sum áður frágreitt, at eitt fólk sankaði 1/2 tunnu av børkuvísujarðleggjum um dagin. Hetta skuldi sambært *Landt* verið ríkiligt til 16 roð, men sambært *Mariu Skylv Hansen* skuldi henda nøgd verið nóg stór til útvið 350 roð, eisini, um vit siga, at ein lúka er mett til so mikið sum 2 dl. Orsøkin til henda mikla mun man — ið hvussu er fyri ein part — liggja í, at *Landt* hugsar um teir rivnu, óvaskaðu jarðleggjirnar, men *Maria Skylv Hansen* hugsar um ta meir samandrignu nøgdina, ið fæst, tá ið jarðleggjirnar eru kókaðir.

VII. Onnur nýtsla børkuvísunnar.

De holde ej mange svin, men de som have dem, de føde dem med tormentilla.

Jens Lauridsen Wolf 1651⁷⁷.

Hvørt børkuvísa hevur verið nýtt sum svínafóður, man vera heldur ivasamt, tó at eisini *Clausen Friis*⁸ førir fram, at »deres svin blive og fede af tormentilla«. Børkuvísan við stóra bark-evnisinnihaldinum er neyvan góð sum svínafóður. Kanska hava vit her eina samanblanding av orðunum *bark* (børkuvísa) og *svínabark* (svínahvonn og svínasólja)⁴.

Men børkuvísa er onkuntíð nýtt at lita við. *Svabo*⁶⁸ sigur, at bardur jarðleggur av børkuvísu var nýtandi til at lita svart við í staðin fyri aðrar plantur ella saman við øðrum plantum. Uttan fyri Føroyar hevur hesin sami jarðleggur verið havdur til tess at fáa aðrar litir. Hann hevur í sær eitt sindur av reyðum litevni, og hetta hava teir svensku lappendingarnir nýtt, tá ið teir hava litað leður reytt við úrdrátti av jarðleggjum³⁴.

Ein nýtsla, sum tykist heilt ókend her á landi, er at nýta jarðleggin til at seta smakk á brennivín. Á jútsku heiðunum koyrdu tey »hedenødder« (jarðleggirnir av børkuvísu) í brennivín, og tá ið tað hevði staðið einar 14 dagar, varð tað til ein vakran brúnligan beiskligan drykk (bitter), ið varð hildin at smakka stak væl²³.

VIII. Rættindi at ríva bark.

Da mange i den senere tid have uden mit vidende og vilje taget sig frihed til at oprive bark og skære tørv i den til Heggsgård hørende hauge... så finder jeg mig som fæster af bemeldte hauge hermed nødsaget til at fredlyse den for alle og enhver, således at ingen uvedkommende fra nu af må rive bark... eller have anden gang i haugen uden mit forevidende og samtykke...

Jens Nicolai Andersen 1837⁸⁰.

Tann, ið hevur undirskrivað omanfyri standandi skjal, hevði í 1797 fest fýramarkagarðin á Heyggi í Kollafirði. Hann var nú ein gamalur maður og átti eingi børn. Hann hevði fá ár frammanundan fingið at vita, at garðurin skuldi fara til landkirurg-embætið, tá ið hann fall frá¹⁷, men hann vildi tó verja festið so leingi, hann sat við tí. Tessvegna bað hann um, at friðlýsingin skuldi verða »oplæst på vórtinget til alle vedkommendes efterretning«. Friðlýsingin endaði við eini fráboðan um, at tann, ið breyt hana, kundi »vente at forfalde i den ved forordningen af 2. april 1698 herfor allernådigst fastsatte mulkt«. Her var víst á § 7,2⁰ í áður nevndu fyriskipan, ið segði, at óløglig hagagonga varð at revsa við 2 loddum av silvuri.

Hesa heimild sína móti at ríva bark o. a. m. í haganum hevur Jens Nicolai Andersen grundað á festibræv sítt, ið, sum øll onnur festibræv um ta tíðina, segði, at festarin kundi »nyde, bruge og beholde« festið við øllum, ið hartil hoyrði »både til fjelds og fjære, med lutum og lundum, inden og udengårds«. Til garðsins *lutir* hoyrði fyrst og fremst jørðin og alt tað, sum

hon hevði í sær t. d. børkuvísurnar⁵⁶. Festarin mátti tí kunna sýta øðrum at taka hesar plantur.

Hetta sjónarmið var eisini grundin undir tí seinnu lógarásetingini í hagalógini frá 25. 2. 1866 § 57, sum segði, at bara ánarar hagans høvdu rætt til at ríva bark o. a. m.; men kanna vit forarbeiðið til hesa grein, so sæst, at hetta nevnda sjónarmið, ið hvussu var, var ikki einagaldandi⁷⁹.

Í tí uppskoti til hagalóg, sum embætismenninir gjørdur í 1844, varð mælt til í § 55, c, at tann, sum hug hevði at ríva bark o. a. m. í haganum, bara hevði loyvi at gera hetta um dagin og »kun på den eller de dage om ugen, som ejerne eller søjdemændene bestemme«. Sum tað skilst av hesum, kundu ognarleysir eisini ríva bark, og hetta verður eisini skilliga sagt í grundgevingunum:

»Omend en hauges ejere efter den strenge ret oprindeligen have været berettigede til at nægte ikke-ejere at tilegne sig disse genstande, så har dog enhver hidtil haft så godt som uindskrænket adgang til at sætte sig i besiddelse af dem, og vi have derfor ikke troet, at denne ret ganske kan betages ikke-ejerne....«

Embætismenninir vildu tí ikki gera meira av enn at halda skil á barkrívningini sum omanfyri tilskilað, »da det derved bliver søjdemændene muligt at påse, at ingen, under påskud af at ville søge efter nævnte genstande, i ulovligt ærinde går i haugen«.

Í teimum innkomnu ummælum um embætismannauppskotið, verður frá fleiri síðum víst á, at tað batti so lítið at áseta ávísar dagar, til at ríva bark, »da det beror på vejrliget, når sådant arbejde skal kunne foretages«. Tí varð hildið, at »det måtte være tilladt, når lejlighed gaves, at gå i haugen i de ommeldte ærinder, når man blot underrettede en søjdemand derom«.

Dablerup amtmaður sigur í ummæli sínum frá 16. 3. 1853, at tey innkomnu ummælini tóktu honum at vera »temmelig ubetydelige«, og at hann tessvegna sá ikki nóg góðar grundir til tess at broyta upprunaliga uppskotið. Hann vildi so helst ikki gera reglurnar í uppskotinum viðvíkjandi at ríva bark

linari, men meginregluna: at eisini ognarleysir skuldu sleppa at ríva bark o. a., hana vildi hann ikki nerta við.

Men tingið, sum hetta málið varð lagt fyri árið eftir, var ikki av hesi áskoðan. Løgtingsnevndin skeyt í álitu sínum frá 13. 9. 1854 upp at lata § 55, c falla burtur, »dels fordi uvedkommende ikke uden tilladelse bør have ret til at rive bark o. s. v., dels fordi visse dage ikke lade sig bestemme«.

Løgtingið helt seg sostatt til »den strenge ret«, sum segði, at bara eigarar skuldu hava loyvi til at ríva bark o. a. í haganum, og hetta sjónarmið varð varðveitt í uppskoti løgtingsins um hagalog frá 1861, og § 57, 2. petti var soljóðandi:

»Den, der som ejer eller bruger vil rive bark, skrabe korke, samle steinamos eller i andet sådant ærinde gå i haugen, må kun gøre det om dagen og anmelde det for en vedkommende søjdemand.«

Henda avgerð var at kalla óbroytt endurtikin í hagalogini frá 23. 2. 1866 § 57. Eftir hesi lóg vóru sostatt bara eigarar og nýtarar, ið høvdu loyvi at ríva bark o. a. m. í haganum, og um aðrir gjørdur tað, kundu teir verða revsaðir eftir § 58 um ólógliga hagagongu við bót, ið var ein ríkisdáli.

Tað, sum var galdandi fyri hagan, sum í flestu førum var feli, mátti sjálvandi eisini vera galdandi fyri bøin, har hvør eigari hevði egnu jarðarteigar sínar. Hetta er greidliga sagt í fleiri grannastevnusamtyktum í Suðuroy frá tíðini, áðrenn hagalogin kom í gildi í 1866.

Ein tann elsta samtyktin er úr Hovi frá 21. 2. 1851, og eftir henni skal tann, »som opgraver bark i andens ejendom i bøen«, bota 4 markar, og av hesum átti tann, sum segði frá, helvtina, og eigarin átti hina helvtina. Samtyktin tykist at bera í sær, at loyvi at ríva bark í haganum var frítt. Tað var jú undan hagalogini frá 1866. Hetta sama tykist at hava verið fortreytin viðvíkjandi grannastevnuviðtøkuni frá 3. 3. 1860 fyri Hvalba, har »ingen under en mulkts ifaldelse af 2 mark for hver gang måtte grave i en anden tilhørende bø eller opdyrkning, hvor-somhelst i sognet de måtte være«. Í Fámjin var tó einans loyvt at ríva bark í haganum, um tað ikki fekst til vega á annan hátt. Í grannastevnusamtykt frá 11. 2. 1850 stendur:

»Det blev vedtaget, at ingen skulle have lov til at opgrave bark i bøen, medmindre han havde vedkommende ejers tilladelse.

Når han, ved ikke at erholde nogen af ejernes tilladelse dertil, og ikke i sin egen indmark at have bark, dog så sig nødsaget til at grave samme, da skulle det ske i haugen uden noget hensyn til, om han ejede noget dér eller ikke.

Mulkt for overtrædelsen blev vedtaget 1 — een — rigsbankdaler til hver gang, halvdelen til angiveren og halvdelen til bygden.«

Tó var sambært grannastevnusamtykt 14. 2. 1853 í Øravík als ikki loyvt at ríva bark á jørð, sum ein átti ikki sjálvur. Í samtyktini stendur:

»Det blev vedtaget, at ingen under en mulkt af 4 — fire — mark for hver gang måtte grave eller rive bark i en andens bø eller udmark i Ørdevig. Af mulkten, som under udpantning skal være betalt inden hvert års grandestævne, tilfalder halvdelen til angiveren og den anden halvdel til nyttige forbedringer i bygden«.

Í Sandoynni tykist ein vanligur rættur til at ríva bark at hava verið galdandi. Vit vita tó best um *eina* samtykt úr hesi oyggj, nevnliga grannastevnusamtyktin frá 26. 3. 1856 úr Húsavík, og har stendur, at »af beboerne ikke måtte rives bark til salg udenfor bygden under en straf af 1 rigsdaler i mulkt«. Samtyktin tykist at bera í sær, at rætturin til at ríva bark var loyvdur øllum bygdarfólkinum, tá ið tað var til egna nýtslu ella til nýtslu hjá øðrum í bygdini.

Tær grannastevnusamtyktir, sum her eru umfarnar, eru saman við § 57 í hagalógini frá 1866 einastu rættarreglur, sum eru um at ríva bark, og hvørki í Føroya rætti, í yvirløgreglurættinum hjá amtinum hava mál verið viðgjørd um brot á lógina ella samtyktirnar.

Í galdandi hagalóg frá 18. 7. 1937 er eingin áseting, sum svarar til ásetingarnar í § 57, nevnd. Og somuleiðis er við galdandi garðalóg frá sama degi, har reglurnar um hagagongu nú eru. »Landbo kommissionen«⁷⁸ sigur í grundgevingum sínum til seinnu lógina, at skotið varð upp at lata regluna í § 57 í gomlu lógini fara burturúr, »da de deri omhandlede forhold alene vedkomme ejere og brugernes færdsel i fælleshauge, hvori de selv ere lodtagne, og således synes bedst egnede til at ordnes ved haugestævnevedtægt.«

At reglan hin gamla er ekki komin við, merkir tí ekki, at nøkur broyting er gjörd í uppfatanini, hvat ein ognarleysur hevur av rætti til at ríva bark. Tó er spurningurin nú uttan týdning, tí nú á dögum man ekki mangur ríva bark.

BÓKMENTIR OG AÐRAR HEIMILDIR

1. *Bergmark, Mats*: Lægeurter og urteté. Kbh. 1965 s. 160—61.
2. *Berntsen, Arent*: Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed. Kbh. 1950—56. s. 332—35.
3. *Birket-Smith, Kaj*: Kulturens Veje. I Kbh. 1966 s. 216—18.
4. *Björk, E. A.*: Svínehold på Færøerne i ældre tid. »Fróðskaparrit« XVIII. 1970 s. 45—46.
5. *Blöndal, Sigfús*: Íslandsk-dansk Ordbog. Reykjavík 1920—24.
6. *Brøndsted, Johs.*: Danmarks Oldtid II. Kbh. 1966. s. 65, 67, 69, 71, 73, 78, 81, 83, 107.
7. *Christiansen, M. Skytte*: Danmarks vilde Planter. Kbh. 1958. I s. 306.
8. *Clausen Friis, P.*: Norrigis og omliggende Æers Beskriffuelse. Kbh. 1632 s. 149.
9. *Cowie, Robert*: Shetland, Descriptive and Historical. Edinburgh 1871 s. 163.
10. *Dahl, Sverri*: Føroyskur fótbúni. »Varðin« XXIX (1951) s. 1—48.
11. Sm.: Tofstarannsóknir í Fuglafirði. »Fróðskaparrit« VII (1958) s. 118—46.
12. Sm.: Husflid, hándværk og redskaber. »Færøerne« I (Kbh. 1958) s. 323.
13. Sm.: Heimavirki, handverk og amboð. »Føroyar« I (Kbh. 1958) s. 324.
14. Sm.: Víkingabústaður í Seyrvági. »Fróðskaparrit« XIV (1965) s. 20.
15. *Dauzat, Albert*: Dictionnaire Etymologique de la Langue Francaise. Paris 1938 s. 714.
16. *Debes, Lucas Jacobsson*: Færoæ et Færoa reserata. Kbh. 1673 s. 111—12.
17. *Degn, Anton*: Færøske Kongsbønder. Kbh. 1945 s. 87—88, X.
18. *Eidesgaard, Hans M.*: Megurð. Ein mynd frá krigstíðini. »Varðin« VII s. 149.
19. *Fuchs, Leonhard*: New Kreuterbuch. Basel 1543. (Cap. 98).
20. *Hansen, H. P.*: Hyrdeliv på Heden. Kbh. 1962 s. 109 & s. 115.
21. *Hansen, Maria Skylv*: Gamlar gøtur. Tórsh. 1950 I, s. 37—38 & s. 168—69.
22. *Hibbert, Samuel*: Description of the Shetland Islands. Edinburgh 1822 s. 443.

23. *Højrup, Ole*: Hedens Udnyttelse. »Danmarks Natur« VII (Kbh. 1970) s. 106.
24. *Jakobsen, Jakob*: Shetlandsøernes Stednavne. »Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie« II. række, 16. bd. (1901) s. 192.
25. Sm.: Etymologisk ordbog over det norrøne Sprog på Shetland. Kbh. 1921 s. 27, 35, 403, 465.
26. *Jirlow, Ragnar*: Drag úr färöiskt arbeitsliv. »Rig« XIV (1931) s. 123.
27. *Johansen, Jobs.*: A Palaeobotanical Study Indicating a Previking Settlement in Tjørnuvík, Faroe Islands. »Fróðskaparrit« XIX (1971) s. 146—57.
28. *Johansen, Sámal*: Á bygd. Tórsh. 1970 s. 112—13.
29. *Jónasson, Jónas*: Ný dönsk orðabók. Reykjavík 1896.
30. *Jung, Otto Ernst*: Heilpflanzen-Atlas. Innsbruck 1957 s. 27.
31. *Jäfvvert, Ernfrid*: Garvning. »Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder« V (1960) sp. 208—13.
32. *Keller, Otto*: Die antike Tierwelt. Leipzig 1909 I, s. 334.
33. *Krenkel, W.*: Leder. »Lexikon der alten Welt«. Zürich & Stuttgart 1965 sp. 1697.
34. *Lagarberg, Torsten*: Vilda växter i Norden II. Stockholm 1947 s. 858.
35. *Landt, Jørgen*: Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne. Kbh. 1800 s. 119 & s. 408. (2. útg. Tórsh. 1965 s. 115 & s. 232).
36. *Lange, Johan*: Ordbog over Danmarks Plantenavne II. Kbh. 1960 sp. 329—330.
37. Sm.: Lægeplanter. »Kulturhistorisk Leksikon for Danmarks Middelalder« XI (1966) sp. 88.
38. *Lonicerus, Adam*: Kreuterbuch 1582. Udg. v/ Peter Uffenbach. Frankfurt 1679. s. 447—48.
39. Løgtingsstíðindi 1939 fylgiskjal 13 s. 29.
40. *Marcussen, M.*: Helbredende Urter. Kbh. 1946 s. 40.
41. *Martin, Martin*: A Voyage to St. Kilda. Stirling 1934. s. 455.
42. *Matras, Chr.*: Stednavne på de færøske Norðuroyar. Kbh. 1933.
43. Sm.: Atlantssiðir — Atlantsorð. »Fróðskaparrit« VII (1958) s. 74—75.
44. Sm.: Írsk orð í føroyskum. »Úrval« (Útvarp Føroya) I (1966) s. 125.
45. *Mohr, N.*: Forsøg til en islandsk Naturhistorie. Kbh. 1786 s. 191.
46. *Mogk, Eugen*: Geberlohe. »Reallexikon der Germanischen Alterthumskunde« II. Strassburg 1913—15. s. 158—59.
47. *Nielsen, Harald*: Lægeplanter og Trolldomsurter. Kbh. 1965 s. 211—12.
48. *Nielsen, Niels Áge*: Dansk etymologisk Ordbog. Kbh. 1966.
49. *Nørlund, Poul*: Klædedragt i Oldtid og Middelalder. »Nordisk Kultur« XV B (1941) s. 18 & s. 58.
50. Orðasavn = orðasavnið á Fróðskaparsetri Føroya, Tórshavn.

51. *Ostenfeld, C. H.*: Botany of the Faroes. Kbh., Kria. & London 1901 08 s. 77, 901 & 913.
52. *Sm. & Johs. Grøntved*: The Flora of Iceland and the Faroes. Kbh. & London 1934 s. 88—89.
53. *Patursson, Jóannes*: Tættir úr Kirkjubæar søgu. Tórsh. 1966 s. 50—51.
54. *Paulli, Simon*: Flora Danica. Kbh. 1648. II, s. 366—67.
55. *Petersen, Ludvig*: Sandavágs søga. Tórsh. 1963. s. 224.
56. *Petersen, Poul*: Ein føroysk bygd. Tórsh. 1968 s. 12.
57. *Pontoppidan, Erich*: Versuch einer natürliche Historie von Norwegen. Kbh. 1753. I, s. 221.
58. *Rasmussen, Jóannes*: Nøkur orð um fornan gróður í Føroyum. »Varðin« XXVI (1949) s. 114.
59. *Rasmussen, Holger*: Koltur. »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«. 1951. s. 12.
60. *Rasmussen, R.*: Gróðranýtsla fyrr í tíðini. Tórsh. 1946. s. 30.
61. *Sm.*: Føroysk plantunøvn. Tórsh. 1950. s. 41—43.
62. *Sm.*: Føroya flora. Tórsh. 1952. s. 118.
63. *Sm.*: Botanik. »Færøerne« I Kbh. 1958 s. 28 og Gróður. »Føroyar« I Kbh. 1958 s. 26.
64. *Rostrup, E.*: Færøernes Flora. »Botanisk Tidsskrift« IV. Kbh. 1870. s. 29.
65. *Rasmussen, R. K.*: Gomul føroysk heimaráð. Tórsh. 1959. s. 57, 60, & 65.
66. *á Ryggi, Mikkjal*: Børgan og svínahvonnin. »Jólabók«. Tórsh. 1924. s. 23—35.
67. *Stefánsson, Stefán*: Flóra Íslands. Rvík 1948.
68. *Svabo, Jens Christian*: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782 v/ N. Djurhuus. Kbh. 1959 s. 530—31, 774 & 1033—36.
69. Statistiske Meddelelser 4. række, 56. bd. 4. hæfte, tabeller nr. 19—20.
70. *Strøm, Hans*: Physisk og oeconomic Beskrivelse over Fogderiet Sundmør. Sorø 1762 I, s. 131.
71. *Tarnovius, Thomas*: Færøis Beskrivelser. Håkon Hamre. Kbh. 1950 s. 70.
72. Tingbókin 1615—54 Einar Joensen s. 206. Tórsh. 1953.
73. *Warming, Eug.*: Botany of the Faroes. Kbh., Kria. & London 1901—08 s. 1062.
74. *Williamson, Kenneth*: The Atlantic Islands. London 1948 s. 47.
75. *Winther, Niels*: Færøernes Oldtidshistorie. Kbh. 1875 s. 506—07.
76. *Wit, H. C. D.*: Alverdens Planter. Dansk Udg. Kbh. 1965 I, s. 303—04.
77. *Wolf, Jens Lauridsen*: Norrigia illustrata. Bergen 1651 s. 197.
78. Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission. Kbh. 1911. s. 78 (ad § 41).

79. Tillæg til sm. s. 205 (§ 55c), s. 242 (§ 55), s. 255 (§ 55), s. 262 (§ 55c), s. 271 (§ 55), s. 301 (§ 57, stk. 2).
80. Fredlysning af 6. 4. 1837, tinglæst 10. s. m. Pantebog IV fol. 25 nr. 17.

Grannastevnusamtyktirnar, sum víst er til, eru at finna í lögreglu-protokollini í avvarðandi sýslu undir nevndu dagfestingunum.

SUMMARY

The preceding article deals with the plant cinquefoil (*potentilla erecta*). Through reference to the literature, legal decisions, and resolutions made by annual landowners' meetings in Faroese villages there is given — with special reference to the Faroe Islands — a disquisition on the plant as follows: I. Distribution etc.; II. Place in the plant kingdom and description; III. Names; IV. Use in medicine; V. Digression on tanning; VI. Tanning with cinquefoil root; VII. Other uses of cinquefoil; VIII. The legal right to dig cinquefoil root.